

Wstęp

Zamysł opublikowania monografii poświęconej Profesorowi Stanisławowi Kowalskiemu, profesorowi zwyczajnemu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zasłużonemu dla Uczelni uczonego i organizatorowi życia naukowego i dydaktycznego, zwłaszcza w dziedzinie psychologii, socjologii i pedagogiki, w tym wieloletniemu kierownikowi Katedry Pedagogiki, a następnie Zakładu Pedagogiki Społecznej Instytutu Pedagogiki UAM jest nie tylko koniecznością związaną z zachowaniem ciągłości rozwoju nauki, ale i powinnością uczniów dbania o zachowanie pamięci o swoim Mistrzu i tych jego dokonaniach, które okazały się szczególne płodne zwłaszcza dla współczesnego kształtu pedagogiki społecznej i socjologii wychowania oraz dla badań kolejnych pokoleń uczonych tej dyscypliny uprawiających. Podejmując się realizacji niniejszego pomysłu, kierowaliśmy się przede wszystkim tym, aby uchronić od zapomnienia zwłaszcza te idee i koncepcje autorstwa naszego Mistrza, które przetrwały próbę czasu i okazują się w dalszym ciągu odzwierciedlać stan i funkcjonowanie naszego systemu wychowania, a także zawierają równie przydatne rozwiązania metodologiczne, mogące służyć doskonaleniu struktury współczesnego systemu wychowania i jego funkcjonalności w rozwiązywaniu poszczególnych problemów wychowania, jakie rodzi współczesne społeczeństwo. Niewątpliwym walorem tych studiów i badań jest to, że prowadzone były przez wiele lat oraz z perspektywy psychologii, socjologii, pedagogiki i prakseologii, co sprawia, że integrują one w sobie interdyscyplinarne i wieloaspektowe podejście do analizowanych problemów i z tej też perspektywy postulują stosowne rozwiązania modelowe, mogące być z powodzeniem wdrażane do praktyki. Przy tej okazji pragniemy również uwydatnić specyfikę poznańskiego akademickiego ośrodka pedagogiki społecznej oraz wkład Stanisława Kowalskiego w jego rozwój, który właśnie zakończył swój pięćdziesięcioletni okres działalności naukowej i obok ośrodka łódzkiego oraz warszawskiego równie wydatnie przyczynił się do rozwoju tej właśnie dziedziny pedagogiki. Ukazując jednak specyfikę rozwoju poznańskiej pedagogiki społecznej, bez wątpienia należy podkreślić, że jej rozwój dokonywał się przede wszystkim pod przemożnym wpływem stworzonej przez Floriana Znanieckiego koncepcji socjologii wychowania, co

niewątpliwie zdecydowało o kształcie i problematyce podejmowanych w tym ośrodku badaniach i studiach. Jej charakterystycznym rysem odzwierciedlającym się zarówno w dokonaniach naukowych Profesora Stanisława Kowalskiego, jak i jego uczniów było przede wszystkim wyraźne rozgraniczenie między podejściem opisowo-wyjaśniającym, charakterystycznym dla metodologicznego oblicza socjologii wychowania, oraz prakseologicznym, jako właściwym dla pedagogiki społecznej, co zresztą znalazło odzwierciedlenie w badaniach samego Profesora oraz jego współpracowników, rozwijanych wokół problemów związanych z procesem uspołecznienia dzieci i młodzieży oraz jego zaburzeniami czy też nad funkcjonowaniem systemu wychowania w rozmaitych społecznościach lokalnych oraz kierunkami i możliwościami jego doskonalenia siłami tychże środowisk.

Takie oto cele i nastroje towarzyszyły redaktorom niniejszego tomu na wszystkich etapach jego powstawania. Dążeniem naszym stało się przede wszystkim to, aby ożywić z bogatego dorobku naukowego naszego Mistrza Profesora Stanisława Kowalskiego te dokonania, które w dalszym ciągu pozostają w obiegu naukowym i odzwierciedlają się nie tylko w twórczości jego – już niestety niewielu – bezpośrednich uczniów, ale i kolejnych pokoleń pedagogów społecznych.

Jako ci najmłodszy uczniowie spotkaliśmy Profesora w 1965 roku, kiedy rozpoczynaliśmy studia pedagogiczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pełnił wówczas funkcję kierownika Katedry Pedagogiki UAM w Poznaniu i do 1990 roku, w którym Profesor odszedł dość nagle do wieczności, mieliśmy okazję i szansę poznania Go i towarzyszenia Mu w Jego licznych społecznych rolach i relacjach, najpierw jako akademickiemu wykładowcy, następnie jako kierownikowi Zakładu Pedagogiki Społecznej Instytutu Pedagogiki UAM, promotorowi naszych prac magisterskich i doktorskich oraz patrona naszych przewodów habilitacyjnych i wreszcie niezawodnego mistrza, przyjaciela, a także wielce pomocnego doradcy w każdej zawodowej potrzebie.

Także po 1990 roku, a więc po śmierci Profesora, pamięć o Nim i Jego dokonaniach twórczych była nie tylko żywa wśród nas, jego uczniów, ale wręcz nieprzerwanie obecna. Już w 1994 roku, w 90. rocznicę urodzin Profesora zorganizowaliśmy ogólnopolską konferencję poświęconą Mistrzowi oraz przypomnieniu Jego dorobku naukowego i prezentacji zasadniczych nurtów jego dokonań kontynuowanych w kierowanych przez nas zespołach i zakładach naukowych. Materiały na tę konferencję, lecz także dokumentujące jej dorobek opracowania zostały zamieszczone w trzech monografiach, zawierających teksty ilustrujące zasadnicze kierunki badań i rozstrzygnięcia teoretyczne podejmowane i kontynuowane przede wszystkim w Zakładzie Pedagogiki Społecznej oraz Zakładzie Resocjalizacji i w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM.

Profesor Stanisław Kowalski ze swoimi uczniami, Jerzym Modrzewskim i Wiesławem Ambrozikiem, po złożeniu przez nich przysięgi doktorskiej, listopad 1979 r.

W setną rocznicę urodzin Profesora – w 2004 roku – zorganizowaliśmy kolejną konferencję poświęconą wznowieniu refleksji nad dwoma zasadniczymi wątkami dominującymi w twórczości Mistrza w okresie przed- i emerytalnym, a mianowicie zagadnieniu integralnego wychowawczego funkcjonowania lokalnego systemu wychowawczego i teorii uczestnictwa społecznego. Kilka referowanych na konferencji tekstów zamieściliśmy w niniejszym tomie. Nadmiar obowiązków w latach następnych, a także przedwczesna śmierć Profesora Tadeusza Frąckowiaka (zmarł w 2011 roku), naszego kolegi z grona uczniów Mistrza, kierownika Zakładu Pedagogiki Społecznej, oraz podejmowane wówczas starania, aby zachować dotychczasowy dorobek Zakładu i zapobiec zagrożonej dynamice jego rozwoju, po części spowolnił nasze zaangażowanie w chronienie i utrwalanie pamięci o Profesorze, wszakże jej nie zniweczył. Zbliżająca się bowiem, w 2019 roku, 50. rocznica funkcjonowania poznańskiej pedagogiki społecznej stała się okazją do upamiętnienia Profesora odsłonięciem tablicy pamiątkowej z jego popiersiem w hallu bloku E na terenie Campusu UAM przy ul. Szamarzewskiego oraz przypomnienia Jego dorobku naukowego na seminarium naukowym, z którego materiały, obok innych, po części zostały zamieszczone także w niniejszym tomie.

Przedkładany czytelnikom tom tworzą teksty trojakiemu rodzaju. Wszystkie one związane są z osobą i twórczością naszego Mistrza. Otwiera go biografia Profesora Stanisława Kowalskiego autorstwa prof. Jana Włodarka, naj-

starszego z żyjących i asystujących mu uczniów, a także tekst prof. Barbary Kowalskiej-Ehrlich – córki Profesora – ukazujący naszego Mistrza jako ojca i profesora uniwersyteckiego, wreszcie tekst wspomnieniowy prof. Władysława Markiewicza o Profesorze Stanisławie Kowalskim, promotorze jego dysertacji doktorskiej, współpracowniku i wspólnym uczestnictwie w kongresie socjologicznym we Włoszech.

W drugiej części tomu zamieściliśmy natomiast wyłącznie teksty Profesora, wybrane z Jego bibliografii, liczącej prawie dwie setki prac autorskich. Dokumentują one kluczowe w twórczości Profesora metodologiczne problemy socjologii wychowania i pedagogiki społecznej, ukazujące dialektykę wzajemnych sprzężeń wiążących rozmaite kategorie jednostek ze środowiskami ich życiowej aktywności i różnymi formami społecznej obecności. Lokujemy więc w tym zbiorze teksty najpierw relacjonujące owe związki, ich strukturę i dynamikę, ujmowane i interpretowane w kontekstach teorii socjologicznej, aby w dalszej kolejności ukazać autorską koncepcję ich systemowej organizacji w wymiarze środowisk lokalnych i społeczeństwa globalnego, określanego za F. Znanieckim mianem „społeczeństwa wychowującego”. Dokumentują one nie tylko trwałość i kreatywność owych zainteresowań poznawczych Profesora, samą koncepcją społeczeństwa wychowującego i jego wspólnotowych reprezentacji, lecz przede wszystkim proces sukcesywnego dochodzenia do jej pedagogicznego zastosowania w postaci systemowej organizacji lokalnego środowiska wychowującego oraz metodologii jego projektowania i stosowania w warunkach zróżnicowanych typologicznie środowisk lokalnych.

Autorska koncepcja Profesora dotycząca organizowania i funkcjonowania środowiskowego systemu wychowania to niewątpliwie znaczące dla rozwoju socjologicznej teorii wychowania osiągnięcie, będące twórczą kontynuacją F. Znanieckiego teorii społeczeństwa wychowującego, w znacznej mierze wykorzystujące także inspiracje teoretyczne zawarte w rozwijanej w tym czasie dynamicznie ogólnej teorii systemów, ale i w jej dziedzinowych czy wręcz dyscyplinarnych i przedmiotowych odniesieniach. To również twórcze wykorzystanie do potrzeb pedagogicznego projektowania środowiskowych systemów wychowania dorobku socjologicznych koncepcji terytorialnych form skupień społecznych, określanych mianem socjologii obszarów wiejskich i miejskich, a w ostatnim czasie z pożytkiem także dla rozmaicie pojmowanej pedagogiki ekologicznej. W zakończeniu tej części tomu zamieściliśmy tekst pochodzący z kluczowego w dorobku Profesora podręcznika *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa 1974, poświęcony procesowi uspołecznienia i jego zaburzeniom, a także artykuły poświęcone rodzinie i jej miejscu w systemowo ujętym środowisku wychowawczym oraz selekcyjnym funkcjom wychowania, które to zagadnienia w koncepcji systemowego ujmo-

wania środowisk wychowawczych znajdowały szczególnie przedmiot zainteresowań badawczych Profesora i jego uczniów.

Na trzecią część niniejszego tomu składają się teksty uczniów Profesora, dopełnione esejem Zbigniewa Kwiecińskiego, poświęconego utopijnej wizji społeczeństwa rządzonego przez kastę autokratów pozorujących demokratyczność sprawowanych przez siebie rządów oraz studium Ewy Marynowicz-Hetki traktujące o potrzebie stosowania kompleksowego podejścia w badaniu zagadnień leżących w przedmiocie pedagogiki społecznej. Wszystkie zawarte w tej części tomu teksty nawiązują do dokonań naukowych Mistrza i do wybranych wątków Jego twórczości, zawierają autorskie już kontynuacje i rozstrzygnięcia podejmowanych w nich zagadnień. Przedmiotem tych opracowań stały się w szczególności problemy związane z rolą edukacji w kreowaniu struktury oblicza współczesnego społeczeństwa, studiów karierowych i typów badań nad selekcjami szkolnymi, warunkami funkcjonowania szkół średniego miasta, a także zaburzeniom socjalizacyjnym oraz funkcjonalności systemu profilaktyczno-resocjalizacyjnego, wreszcie grupom rówieśniczym dzieci i środowisku edukacyjnemu człowieka dorosłego. Wszystkie te publikacje nawiązują do metodologicznych podstaw funkcjonowania systemu wychowawczego Stanisława Kowalskiego.

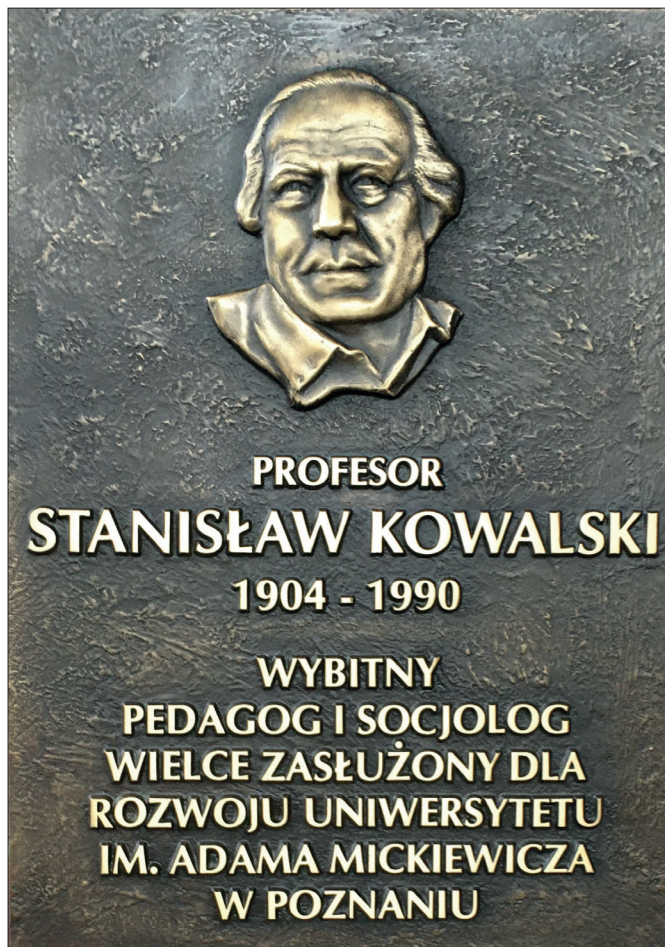
Czwartą część tomu wypełniają teksty trzeciego już pokolenia poznańskiej szkoły socjologii wychowania i pedagogiki społecznej. Powstały one w zespołach głównie prowadzonych przez nas, z gorszym lub lepszym powodzeniem, pielęgnujących pamięć o naszym Mistrzu i nauczycielu, orientując ich treści ku wybranym elementom refleksji teoretycznej i metodologicznej Profesora i relacjonujące wyniki autorskich badań terenowych. Dokumentują one wciąż żywe i rozwijane tradycje poznańskiej szkoły socjologii wychowania i pedagogiki społecznej, zachowując ich dotychczasowy dorobek, rokujący pomyślnie dla perspektywy ich rozwoju i pielęgnowania pamięci o ich twórcy – profesorze Stanisławie Kowalskim. Stąd też nawiązują one do relacji pomiędzy socjologią wychowania i pedagogiką społeczną, przemian w obszarze współczesnych lokalnych środowisk wychowawczych, przemian i problemów współczesnych rodzin, a także problemów wparcia społecznego i resocjalizacji penitencjarnej.

Mamy nadzieję, że publikacją tą nie tylko ocalimy od zapomnienia te dokonania Profesora Stanisława Kowalskiego, które nie tylko nie straciły na aktualności, a wręcz zasługują na upowszechnienie oraz wykorzystanie w transformacyjnym procesie modelowania i doskonalenia systemu oświaty i wychowania, który swoją strukturą i funkcjonowaniem coraz bardziej odstaje od dynamicznie postępującego procesu rozwoju gospodarczego, kulturowego i społecznego naszego kraju.

Pragniemy również złożyć serdeczne podziękowania na ręce Pani prof. zw. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej, dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM, za mobilizowanie nas redaktorów do złożenia niniejszego tomu i sponsorowanie kosztów jego publikacji, a także na ręce jego recenzentów: Pana prof. zw. dr hab. Andrzeja Radziejwicz-Winnickiego oraz Pana prof. zw. dr hab. Kazimierza Przyszczypkowskiego i Pana prof. zw. dr hab. Marka Konopczyńskiego, których merytoryczne i redakcyjne sugestie przyczyniły się do nadania zawartym w nich treściom ostatecznego, przedkładanego szanownym czytelnikom kształtu.

Poznań, listopad 2020

Wiesław Ambrozik, Jerzy Modrzewski

Tablica upamiętniająca postać Profesora Stanisława Kowalskiego umieszczona w hallu bloku F campusu UAM przy ul. Szamarzewskiego 89